

ΠΟΥ ΗΣΑΣΤΑΝ ΚΑΙ ΠΩΣ ΝΙΩΣΑΤΕ ΣΤΙΣ 28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940;

Μνήμες κορυφαίων πολιτικών
προσώπων, 49 χρόνια μετά. Πού ήταν, πώς ένιωσαν
στις 28 Οκτωβρίου του 1940 με το άκουσμα της κήρυξης του πολέμου;
Παιδιά ή στρατιώτες.
Και κάποιοι φυλακισμένοι...

Της ΚΙΚΗΣ ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΚΩΣΤΑΣ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ (τότε 22 χρονών) Στο Μέτωπο

Η κήρυξη του πολέμου με βρήκε στη Σχολή Εφέδρων Αξιωματικών της Σύρου. Οι συνθήκες στη σχολή ήταν δύσκολες, η εκπαίδευση σκληρή. Από την οροφή του παλιού κτιρίου που μας στέγαζε έπεφταν κοριοί, το λαχανόρυζο που τρώγαμε ήταν γεμάτο κάμπιες, εγώ δεν έβρισκα στολή στα μέτρα μου και κρύωνα. Με την είδηση όμως ότι κηρύχθηκε ο πόλεμος, η κακονυχία έγινε παιγνίδι και όλες οι ταιλαιπωρίες ξεχάστηκαν αυτοστιγμεί. Έξαρση πατριωτική, αγανάκτηση για την απάνθρωπη φασιστική εισβολή, προετοιμασία για τη μάχη. Αυτή πλέον ήταν η ψυχολογία μας. Με υψηλό το ηθικό, αδημονούσαμε για το πότε θα δρεθούμε αντιμετώπι με τον εισβολέα. Στο μεταξύ, οι ανάγκες του πολέμου επέσπευσαν την εκπαίδευση της σειράς. Έτσι βρέθηκα στο Μέτωπο. ■

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΦΑΡΑΚΟΣ (τότε 18 χρονών) Πρώτη μέρα στο Πολυτεχνείο...

Οι σειρήνες του πολέμου χτύπησαν, πρωί-πρωί, τη Δευτέρα 28 του Οκτώβρη του 1940. Κι ήταν ακριβώς η πρώτη μέρα που άρχιζαν τα μαθήματα στο Πολυτεχνείο, που μόλις είχα μπει. Τι άλλο θα μπορούσε να μου έχει εντυπωθεί από εκείνες τις στιγμές πιο έντονα απ' αυτή τη δραματική σύμπτωση, που έβαλε, βέβαια, ανεξίτηλα τη σφραγίδα της και στην κατοπινή ζωή μου; Και δεν είναι, ασφαλώς, περίεργο που σε μια άλλη κρίσιμη στιγμή, στο στρατοδικείο της χούντας το Μάη του 1969, θυμήθηκα αυτή τη σύμπτωση, λέγοντας στην «απολογία» μου: «Το πρωί της Δευτέρας 28.10.1940, που ξεκινούσα για το πρώτο μου μάθημα στο Πολυτεχνείο... χτύπησαν οι σειρήνες του πολέμου. Ακολούθησε η Κατοχή». «Κατά την διάρκεια της Κατοχής ανέπτυξεν κομμουνιστική δράση εν τω Ε.Μ. Πολυτεχνείω», λέγεται στην παραπεμπτική προς το Στρατοδικείο αναφορά της Ασφάλειας. Και λέγονται αυτά, όταν είναι γνωστό ότι με τη δράση μας αυτή καταφέραμε ν' ανοίξει και λειτουργήσει στοιχειωδώς το Πολυτεχνείο στα μαύρα εκείνα χρόνια, να σωθούν οι σπουδαστές με την εξασφάλιση συσσιτίου και Ταμείου Αλληλεγγύης. Και όχι μόνο να σωθούν και να σπουδάσουν, αλλά και να γίνονται φλογεροί μαχητές της ελευθερίας...».

Ο Κώστας Σημίτης στην αγκαλιά της θείας του Κικής Γιά. Το κοριτσάκι μπροστά του είναι η Ξένια Καλογεροπούλου. Πίσω, ο Σπύρος Σημίτης, καθηγητής σήμερα στο Πανεπιστήμιο της Φραγκφούρτης.

ΚΩΣΤΑΣ ΣΗΜΙΤΗΣ (τότε 4 χρονών) Η παράταση της μέρας μέσα στη νύχτα

Από τον πόλεμο του 1940 έχω τις πρώτες πολύ ζωντανές αναμνήσεις της ζωής μου. Οι σειρήνες, που σήμαιναν συναγερμό τα θράδια έδωσαν για μας, τα παιδιά, μια νέα διάσταση στον κόσμο. Ανεβαίναμε στην ταράτσα για να δούμε τους φωτεινούς προβολείς που ψάχναν τον ουρανό για αεροπλάνα, ακούγαμε μακρινούς θορύβους και τα ανήσυχα σχόλια των μεγάλων που έδειχναν προς το Ελληνικό με την αίσθηση, ότι κάτι πολύ σημαντικό συμβαίνει. Την ταράτσα αντικατέστησε πολύ σύντομα το κελλάρι όπου ήταν το καταφύγιο. Με έκπληξη βλέπαμε τις πυτζάμες και τα νυχτικά των μεγάλων κάτω από παλτά και ρόμπες, τα άλλα παιδιά διπλωμένα, όπως εμείς, σε κουβέρτες, την παράταση της ζωής της μέρας στη νύχτα. Σιγά σιγά συνηθίσαμε. Ήταν μια ευπρόσδεκτη ευκαιρία αναζήτησης στο κελλάρι επαφής με τα άλλα παιδιά και συγκίνησης, γιατί συμμετείχαμε ισότιμα στον κόσμο των μεγάλων. Από την Κατοχή που ακολούθησε, έχω μια πολύ καλύτερη εικόνα, τις έρευνες των Γερμανών, τη φυγή μας από σπίτι σε σπίτι, τη ζωή σε φίλους και συγγενείς χωρίς τους γονείς μας που έλειπαν στα βουνά, την πείνα και τη δυστυχία γύρω μας. Η πρώτη εικόνα του πολέμου που ήταν για μας μια ασυνήθιστη παράταση του παιχνιδιού αντικαταστάθηκε από μια εικόνα φόβου. ■

ΤΖΑΝΝΗΣ ΤΖΑΝΝΕΤΑΚΗΣ (τότε 13 χρονών) Παλλαϊκός ξεσηκωμός

Ενοιωσα ό,τι όλοι οι Έλληνες. Οργή και αγανάκτηση. Αλλά και μένα με συνεπήρε αμέσως ο παλλαϊκός ξεσηκωμός. Συναισθήματα που θα ένιωθα, ακόμα και αν δεν τύχαινε να δρεθώ, παιδί τότε, στην Τήνο, στις 15 Αυγούστου 1940, στον ύπουλο τορπιλλισμό της «Ελλης» από υποβρύχιο της φασιστικής Ιταλίας. Συναισθήματα και στιγμές, που δεν μπορεί να φαντασθεί κανείς αν δεν έχει ζήσει τα γεγονότα. Αλλά και όποιος τα έζησε εύχεται να μην τα ξαναζήσει... ■

Ο Κώστας Μητσotάκης (στον κύκλο) χωρίς χλαίνη, με θερινή, στενή στολή, φεύγει για το Μέτωπο.

ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΚΥΡΚΟΣ (τότε 16 χρονών) Απίστευτη έξαρση

Εκείνο το καλοκαίρι ήμουν 16 χρονών και το πέρασα στη Σκύρο με τον εξόριστο πατέρα μου. Την παραμονή της 28ης βρισκόμουν με συντροφιά αγόρια και κορίτσια στο σπίτι ενός Συνταγματάρχη που ήταν ήδη στα σύνορα και επρόκειτο να πέσει ηρωικά στο μέτωπο. Ήμουν αντιφασίστας και διότι ο πατέρας μου ήταν εξόριστος της δικτατορίας του Μεταξά και αισθανόμουν και εγώ, όπως όλος ο λαός, ότι μετά τις 15 Αυγούστου θα βραίνε η απειλή σε βάρος της χώρας μας. Όπως όλοι, έτσι κι εγώ, δεν ένιωθα φόβο. Με κατέλαβαν τα αισθήματα του ενθουσιασμού που συνήρασαν όλο το λαό. Η προδοσία, όπως εκδηλώθηκε με το τηλεσίγραφο της τελευταίας στιγμής και το μίσος εναντίον του φασισμού ενώθηκαν σ' εκείνη την απίστευτη έξαρση. Οι σειρήνες ηχούσαν. Χιλιάδες άνθρωποι ήταν στους δρόμους. Ο λαός ήταν έτοιμος να υπερασπίσει την ακεραιότητα της χώρας μας και τη δημοκρατία. Σ' αυτό το λαϊκό ξέσπασμα είχε τις ρίζες του το κίνημα της Εθνικής Αντίστασης. ■

ΚΑΡΟΛΟΣ ΠΑΠΟΥΛΙΑΣ

(τότε 11 χρονών)

«Θα τους φάμε»

Είχα κλείσει τα έντεκα και μέναμε στην αρχή της Φιλολάου στο Παγκράτι. Εκείνο το πρωινό ξυπνήσαμε από ασυνήθιστη κίνηση στη γειτονιά. Κουβέντιαζαν δυνατά, χειρονομούσαν οι γεροντότεροι αμίλητοι και σκεφτικοί. Το νέο μπήκε και στο σπίτι μας: «Η Ιταλία μας κήρυξε τον πόλεμο». Δεν πολυκαταλάβαινα γιατί αυτή η βαβούρα. Πριν πολλούς μήνες έζησα στο χωριό μου στην Πωγωνιανή την ανησυχία που προκάλεσε μια άλλη είδηση. Οι Ιταλοί μπήκαν στην Αλβανία. Κατηφόρισα την Φιλολάου και στην πλατεία Παγκρατίου, εκεί επικρατούσε πανηγυριώτικη ατμόσφαιρα. Τραγούδια, ενθουσιασμός, φορτηγά γεμάτα νέους ανθρώπους, σ' ένα φορτηγό σκαρφαλωμένοι και ο τότε πρωταθλητής της ελευθέρως πάλης Καρπόζηλος, που φώναζε βροντερά: «Θα τους φάμε», προκαλώντας εκρήξεις ενθουσιασμού. Ύστερα οι εφημερίδες, τα πρώτα στρατιωτικά ανακοινωθέντα, οι μπλε κόλλες στα παράθυρα για τη συσκότιση, οι χαρτοταινίες στα τζάμια κολλημένες με αλευρόκολλα, για να μη σπάζουν από τις τυχόν εκρήξεις, οι αφίσες στο μακάλλικο, στο φούρνο: «Άκου, βλέπε, σιάπα», ο εχθρός μας ακούει! Τα πρώτα ιταλικά αεροπλάνα σε δυσθεώρητα ύψη, το αντιαεροπορικό της πρωτεύουσας, τα συννεφάκια των εκρήξεων στον ουρανό κι εμείς η μαρίδα ενθουσιασμένοι χαζεύαμε το θέαμα από την ταράτσα με μια κατσαρόλα στο κεφάλι. Οι πρώτες ξέφρενες χαρές για τις νίκες: Κορυτσά, Αργυρόκαστρο, Πρεμετή, Λεσκοβίχη...

Εμείς τα παιδιά ζούσαμε σ' ένα μυθικό κόσμο ηρώων. Η γιαγιά στο σπίτι έπλεκε αδιάκοπα γάντια, κάλτσες, κασκόλ για τον έρανο. Ύστερα το Πάσχα του 1941 τα πρώτα στούκας, ο βομβαρδισμός του λιμανιού στον Πειραιά, το εκστρατευτικό σώμα των Αυστρικών, Νεοζηλανδών να αποχωρεί, η μεγάλη πείνα. Η μεγάλη νύχτα. Κι ύστερα τα ελπιδοφόρα μηνύματα του Ανατολικού Μετώπου: Η στρατιά του Φον Πάουλους παραδόθηκε. Το χωνί ακούγεται τα βράδια στο Παγκράτι, Καισαριανή, Βύρωνα, οι τοίχοι δάφονται με πατριωτικά συνθήματα, οι πρώτες πατριωτικές πιστολιές πέφτουν απάνω στους Ταγματασφαλίτες...

Λόγω υπερβολικού φόρτου εργασίας – αλλά και του αιφνιδίου ταξιδιού στο Παρίσι – η απάντηση του προέδρου του ΠΑΣΟΚ κ. Ανδρέα Παπανδρέου δεν έφτασε στο περιοδικό μας μέχρι την ημέρα της εκτύπωσής του.

Ο Βασίλης Νεφελούδης σε φωτογραφία, λίγο πριν την κήρυξη του πολέμου.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΝΕΦΕΛΟΥΔΗΣ

(τότε 34 χρονών)

Στη φυλακή

Τριάντα μήνες στην αυστηρή απομόνωση της Αχτίνας Θ' στις φυλακές της Κέρκυρας, (24 ώρες στο εικοσιτετράωρο κλεισμένος μόνος στο κελί χωρίς εφημερίδα, χωρίς διβλίο, χωρίς περιοδικό), χωρίς καμιά πραγματική επικοινωνία με τον έξω κόσμο, είχα στερηθεί κάθε δυνατότητα ενημέρωσης για τις εξελίξεις στη χώρα μας και διεθνώς. Το ίδιο και οι συγκατατούμενοί μου στην Αχτίνα Θ'. Όμως η απειλή ιταλικής εισβολής στη χώρα μας πλανιόταν στον αέρα. Από συζήτηση του φύλακα με το χωροφύλακα της σκοπιάς είχαμε μάθει τον τορπιλλισμό της «Έλλης». Οι ανησυχίες μας, που είχαν φουντώσει με την κατάληψη της Αλβανίας απ' τους Ιταλούς, τώρα δυνάμωσαν.

Φθάσαμε στις 28 Οκτωβρίου και η συνωμοσία της σιωπής απέναντί μας συνεχίζονταν. (Οι φύλακες είχαν αυστηρή διαταγή να μη μιλάν μαζί μας και την τηρούσαν). Αργά το βράδυ, γύρω στις 8, ακούω στρατιωτικά εμβατήρια. Η αρχική σκέψη μου ήταν ότι μπορούσε ίσως κάποια στρατιωτική μονάδα να επιστρέφει από γυμνάσια, γρήγορα όμως την απέρριψα. Κάτι έκτακτο έπρεπε να συμβαίνει: Κινητοποίηση στρατιωτικών μονάδων; Γιατί; Μας κήρυξε τον πόλεμο η Ιταλία; Αυτές οι υποψίες ενισχύθηκαν από το γεγονός ότι στις 9 περίπου έσβησαν τα φώτα του προαυλίου και σε λίγα λεπτά ο φύλακας της Θ' έσβησε τα φώτα του διαδρόμου. Διακινδύνευσα κάτι απαγορευμένο. Χτύπησα δυνατά την πόρτα του κελιού μου. Ο φύλακας, ύστερα από κάποιους δισταγμούς, άνοιξε το πορτέλο (το παραθυράκι της πόρτας). Τον

είδα να κρατάει μια λάμπα θυέλλης σκεπασμένη με μπλε χαρτί. Τον ρώτησα γιατί έσβησε τα φώτα. Απάντησε ξερά: «Βλάβη στο εργοστάσιο». Έλεγε ψέματα. Με τη βλάβη τα φώτα σβήνουν μόνα τους, δεν περιμένουν το φύλακα να γυρίσει το διακόπτη. Δεν μου έμεινε καμιά αμφιβολία ότι κάτι σοβαρό γίνονταν στα Ελληνοαλβανικά σύνορα. Δεν κοιμήθηκα όλη τη νύχτα. Το πρωί αιφνίδιασα τον πρωινό φύλακα. Προσποινήθηκα τον καλά πληροφορημένο και τον ρώτησα: «Μας ρίχθηκαν για τα καλά οι μακαρονάδες ή πρόκειται για κάποιο συνηθισμένο συνοριακό επεισόδιο;».

«Τι συνοριακό επεισόδιο, που έσπασαν το Μέτωπο και κοντεύουν να φτάσουν στη Σαγαδιάδα», ήταν η απάντηση του φύλακα. Δεν έκλεισε η πόρτα του κελιού μου και ο φύλακας άνοιξε το διπλανό κελί για την πρωινή καθαριότητα έδωσα, με το «σαντούρι», (με σήματα μορς στον τοίχο), την είδηση στο διπλανό μου: «Οι Ιταλοί μας κήρυξαν τον πόλεμο. Έσπασαν το Μέτωπο και πλησιάζουν στη Σαγαδιάδα. Δώσε την είδηση στο διπλανό σου και αυτός στον επόμενο. Ας είμαστε άγρυπνοι». Σε λίγα λεπτά, από κελί σε κελί, η είδηση κυκλοφόρησε σε όλη την Αχτίνα. Με όλα αυτά επισήμως η συνωμοσία της σιωπής συνεχίζονταν από την πλευρά της υπηρεσίας των φυλακών. Την έσπασαν οι Ιταλοί την άλλη μέρα με τον αεροπορικό βομβαρδισμό της Κέρκυρας. Θραύσματα από βόμβες έπεσαν και μέσα στο προαύλιο της Αχτίνας μας. Στις 3 του Νοέμβρη, ύστερα από έντονη πίεση των κρατουμένων και των φυλακών, που ζητούσαν να αδειάσει η φυλακή και να μεταφερθεί κάπου αλλού, υποχρεώθηκαν να αδειάσουν τα επάνω κελιά και να τα στρώσουν με σακιά άμμο μετατρέποντας τα κάτω κελιά σε ένα είδος καταφύγιο. Μας μεταφέραν κι εμάς στα κάτω κελιά και σε μερικά απ' αυτά έβαλαν δυο μαζί, γιατί δεν ήταν αρκετά για να μας πάρουν έναν έναν.

Έτσι άρχισε να ξεφτίζει η αυστηρή απομόνωση. Οι ιταλικοί βομβαρδισμοί στην Κέρκυρα συνεχίζονταν και σε λίγες μέρες τετρατίσθηκε και επίσημα η αυστηρή απομόνωση και εφαρμόσθηκε και για τους πολιτικούς κρατούμενους των φυλακών της Κέρκυρας ο κανονισμός των φυλακών, που τόσο βάνανσα είχε παραβιασθεί εις βάρος μας επί τριάντα συνεχείς μήνες. Το ότι η «πατριωτική» κυβέρνηση του βασιλιά και του Μεταξά απέρριψε το αίτημα των φυλακισμένων και εξόριστων κομμουνιστών να αφεθούν ελεύθεροι και να πάνε στο Μέτωπο να πολεμήσουν είναι πολύ γνωστό, όπως είναι επίσης γνωστό το ότι η κυβέρνηση μας παρέδωσε στους εισβολείς διευκολύνοντάς τους στο έργο της εξόντωσης εκατοντάδων κρατουμένων αγωνιστών με τις αθρόες εκτελέσεις στην Καισαριανή και αλλού.

Αυτή ήταν για μας στις φυλακές της Κέρκυρας η 28η Οκτωβρίου του 1940...

28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ
1940;

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΑΒΕΡΩΦ-ΤΟΣΙΤΣΑΣ

(τότε 30 χρονών)

Κάποια ανησυχία

Εμαθα την κήρυξη του πολέμου στο Μέτσοβο όπου βρισκόμουν εκείνη την ημέρα. Δεν αιφνιδιάστηκα, γιατί με τις προετοιμασίες που είχαν γίνει, το πράγμα μιλούσε από μόνο του.

Η Ήπειρος ήταν κατ' ουσίαν «επιστρατευμένη» και στο Μέτσοβο βρίσκονταν συνεχώς μονάδες που μετακινούνταν ή έφθαναν εκεί.

Έσπευσα στα Γιάννενα να δω πώς θα μπορούσα να βοηθήσω, διότι για λόγους υγείας είχα απαλλαγεί από τις στρατιωτικές υποχρεώσεις.

Τελικά, έπειτα από λίγες μέρες, το κατόρθωσα. Μπήκα σε μια άκρως μυστική υπηρεσία, η οποία είχε εφοδιαστεί με εκρηκτικά υλικά και κάναμε σαμποτάζ πίσω από τις γραμμές του Μετώπου.

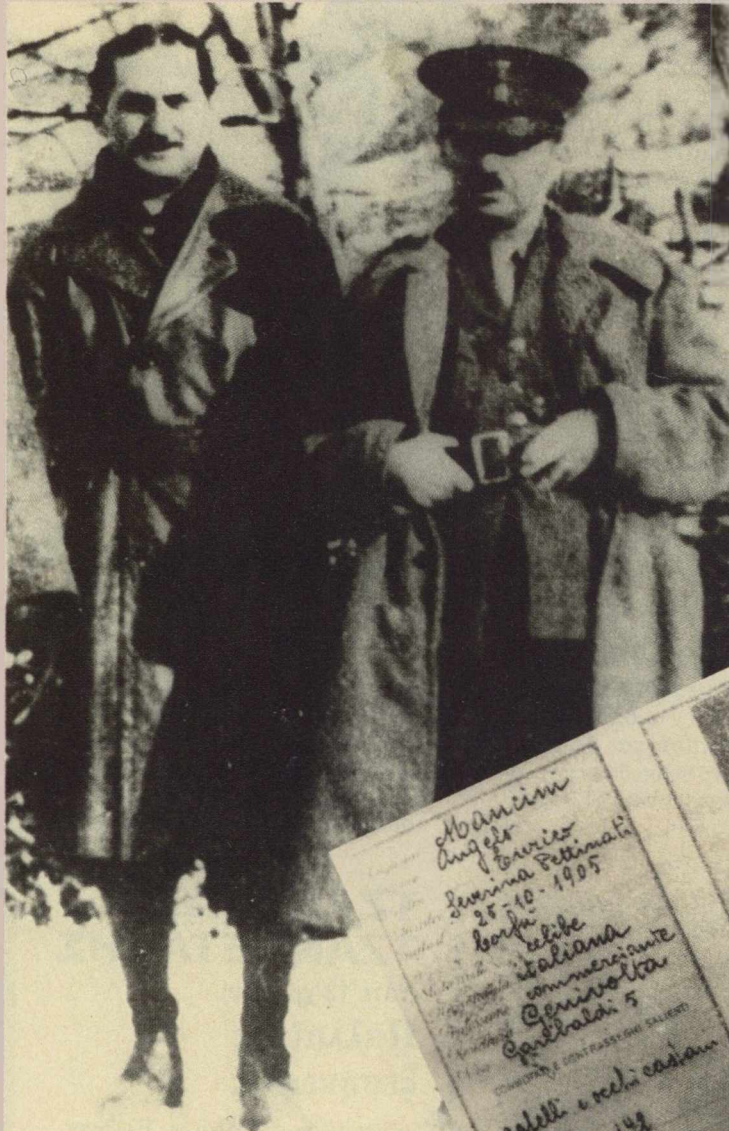
Κατ' ουσίαν είμαστε τρεις. Ο απόστρατος ταγματάρχης Αχιλλέας Καράκαλος, ο έφεδρος λοχαγός Γιώργος Κολιάτσος κι εγώ.

Κάποια ανησυχία στον κόσμο υπήρχε, αλλά γενικώς κυριαρχούσε άκρατος ενθουσιασμός.

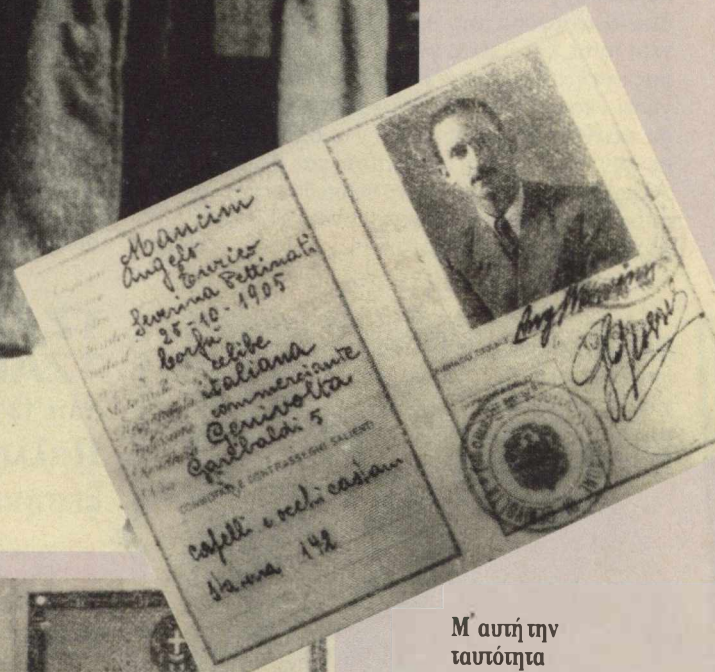
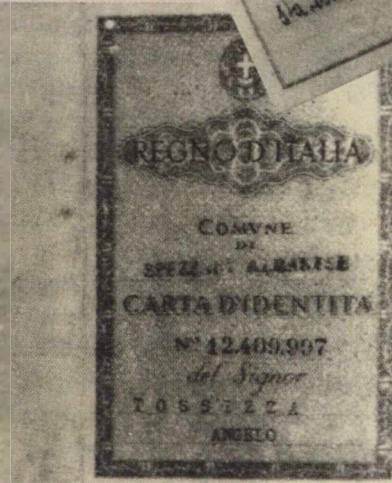
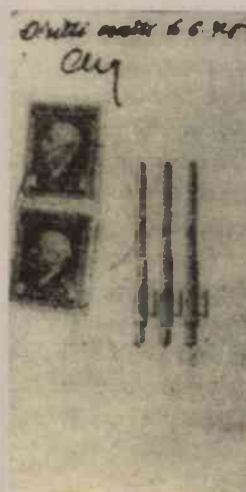
Το βράδυ όμως προβληματίστηκα από άνθρωπο που περίμενα να πολλαπλασιάσει τον ενθουσιασμό μου. Επισκέφθηκα τον Αρχιεπίσκοπο Σπυριδώνα, αδελφικό μου φίλο, πρωτεργάτη της Βορειοηπειρωτικής επανάστασης το 1914 και μετέπειτα Αρχιεπίσκοπο Αθηνών. Όπως ήταν φυσικό γύριζε από το Μέτωπο. Είχε πάει ως τις πρώτες γραμμές για να ευλογήσει «τα παιδιά και τα όπλα».

Μου είπε ότι συνάντησε παντού ενθουσιασμό και καλή οργάνωση, αλλά ότι ανησυχούσε για τη μεγάλη υπεροχή του αντιπάλου, την οποία είχε διαπιστώσει με τα μάτια του στον αέρα και στη γη. Και χρησιμοποιώντας μια χειρονομία που συνήθιζε, όταν είχε δυσάρεστα πράγματα να πει, σήκωσε τα γένια του, ώστε να φαίνονται μόνο τα φλογερά του μάτια και μου είπε: «Τέκνον μου Ευάγγελε, ξέρεις τι δόξα θα είναι για την Ελλάδα, αν μπορέσουμε να κρατήσουμε τρεις βδομάδες;».

Εκείνη τη στιγμή μιλούσε η σκληρή γλώσσα των αριθμών. Στα ηπειρωτικά βουνά όμως μίλησε η αθάνατη ελληνική ψυχή. ■

Ο Ευάγγελος Αβέρωφ (αριστερά) με τον έφεδρο λοχαγό Γιώργο Κολιάτσο, το 1944, όταν έκαναν σαμποτάζ πίσω από τις γραμμές του Μετώπου.

Μ' αυτή την ταυτότητα (επάνω), πλαστή βέβαια, με το ψευδώνυμο Angelo Mancini, ο Ευάγγελος Αβέρωφ πέρασε στην παρανομία, τον καιρό της Αντίστασης στην Ιταλία. Αριστερά, παλική ταυτότητα με όνομα Angelo Tossizza.